

CEM SULTAN'IN "OL DEM KANÎ" ADLI GAZELİNİN ŞERHİ VE YAPISALCILIK YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Öğretim Üyesi Hüseyin Abdulameer Talal

Bağdat Üniversitesi Diller Fakültesi Türk
E-Posta Adresi : hussein.abdulameer@uokufa.edu.iq
Pars_h29@yahoo.com

شرح الغزل المسمى أول دم قاني لجيم سلطان
وتدقيقه من حيث البنيوية

م.م. حسين عبد الامير طلال

جامعة بغداد، كلية اللغات، قسم اللغة التركية
البريد الإلكتروني: hussein.abdulameer@uokufa.edu.iq
Pars_h29@yahoo.com

ÖZET

15. yüzyıl Divan şairlerinden ve Fatih Sultan Mehmet'in şehzadelerinden olan Cem Sultan'ın "ol dem kanî" adlı gazeli, öncelikle klâsik şerh yöntemiyle ele alınacak ardından da yapısalcılık yönünden incelenecektir. Divan edebiyatının günümüz yöntemleriyle incelenmesi, o döneme ait kültürel değerleri ve dönemin şairlerini daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu minvalde Cem Sultan'ın gazelini incelediğimizde şairin şiirde yansıtmış olduğu ruh hali, maneviyatı ve içinde bulunduğu toplum değer yargılarını ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Gazelin yapısalcılık yöntemle ele alınmasındaki amaç şairin seçtiği kelime kadrosu, edebi sanatları, biçim, ölçü, ses tekrarlarıyla gazelin teması arasında uyumu ortaya koymaktır. Çalışmamızın ilk bölümünde Cem Sultan'ın "ol dem kanî" adlı gazelinin beyitleri, beyitlerin şerhi, günümüz Türkçesine aktarımı yapılırken; ikinci bölümünde ise gazelin yapısalcılık yönünden detaylı olarak incelenmesi sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cem Sultan, Yapısalcılık, Gazel, Şerh, Divan edebiyatı.

GİRİŞ

Cem Sultan Fatih Sultan Mehmet'in üçüncü çocuğu olup Edirne'de doğmuştur. Yaşamı boyunca ilme, sanata ve alimlere önem vererek onları korumaya çalışmıştır. Babası Fatih'in ölümüyle tahta geçmek için harekete geçmiş ve abisi I. Beyazıt'la mücadele etmiştir. Osmanlı'nın en talihsiz şehzadelerinden biri olan Cem Sultan 1459 doğumlu ve Fatih'in küçük oğludur. Babasının ölümüyle birlikte abisi I. Beyazıt'la taht mücadelesine girmiş ve bu mücadeleyi kaybetmiştir.⁽¹⁾ Bu yenilgi üzerine Osmanlı topraklarından kaçmak zorunda kalan Cem Sultan, dönemin Mısır hükümetinin iznini alarak Mısır'a kaçmıştır. Şam üzerinden Mısır'a geçen Cem Sultan, burada bulunduğu sırada karısı ve annesiyle Mekke ve Medine'yi ziyaret ederek hac farızasını yerine getirmiştir. Daha sonraki hayatı boyunca adeta sürgün hayatı yaşamış ve hangi ülkeye sığındıysa o ülke Osmanlıya karşı Cem Sultan'ı koz olarak kullanmıştır. En nihayetinde doğduğu toprakların çok uzağında hayata veda eden Cem Sultan çok çileli bir hayat geçirmiştir.⁽²⁾

İlme ve sanata çok önem veren Fatih, çocuklarının iyi bir eğitim almaları için çok çaba sarf etmiştir. Cem Sultan, Arapça ve Farsçayı henüz küçük yaşlarda öğrenmiş ve Konya'da tahsilini sürdürürken; defterdar, nişancı gibi memurlarını edebiyatla ilgilenen kişilerden seçmiştir.⁽³⁾

Cem Sultan şiirde en çok Ahmet Paşa'dan etkilenmiştir. Cem Sultan'ın gurbette kaleme aldığı şiirleri etkileyici, duygulu ve orijinaldir. Ayrıca şair gezip gördüğü yerleri de şiirlerinde çokça işlemiştir.⁽⁴⁾ Bizde bu çalışmamızda, Cem Sultan'ın hac'da görmüş geçirmiş olduğu günleri anarak, gurbette yazdığı "ol dem kanî" adlı gazelini yapısalılık yönünden incelemeye çalışacağız.

1- Türkiye Diyanet Vakfı, (1993), İslam Ansiklopedisi, İSAM, 7.Cilt, ss. 283, İstanbul.

2- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1951), Sultan Cem, İstanbul, Latifi, Tezkire, 1314.

3- BAYSUN, M. Cavit (1946), Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.

4- ERSOYLU, Halil (1989), Cem Sultan'ın Türkçe Divân'ı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları/543.

Şerh; açıklama ihtiyacı duyulan metinlerin dil ve anlam yönünden açıklayan ve tercüme, analiz, tenkit kavramlarını da içinde barındıran, metin incelemeleri ve tercüme için kullanılan bir terimdir.⁽¹⁾ Bir metnin şerh edilirken çeşitli yapılar göz önüne alınarak şerh edilmesi o metnin içeriğinin okuyucuya aktarımı noktasında daha başarılı olacaktır. Şerh işlemini gerçekleştiren kişiye şârih denir. Bir şârih başarılı bir şerh gerçekleştirebilmesi için fikrî, felsefî, hayatî ve sosyal açıdan zengin bir bilgi birikimine sahip olması gerekir. Şârihin ele aldığı metinle ilgili kesin bilgiler verme ve metnin bütün hususiyetlerini ve lûgat bilgisini tamamıyla okuyucuya bildirme gibi bir düşüncesi yoktur. Şârihin amacı, şerhe estetik olarak yaklaşarak anlam bütünlüğünü ikinci plâna bırakmasıdır. Bir metindeki manayı otaya çıkarmak şârihin kültürel birikimin ve gerekli bilgi donanımının yanı sıra, şair gibi düşünmek ve hareket etmekle mümkündür. Şerhlerdeki asıl amaç, metni açıklamak ve metinden yola çıkarak dönemin sosyal unsurlarını belirlemenin yanısıra metnin edebî niteliğini ortaya koyarak edebî sanatların açıklamasını yapmaktır.⁽²⁾

Yapısalcılık, gerçeği tek tek nesnelere üzerinden değil, nesnelere arasındaki ilişkiler yoluyla saptama yöntemi olarak kabul edilir. Yapısalcılık bir öğreti değil bir yöntem biçimidir.⁽³⁾ Hiçbir birim kendi başına bir anlam taşımaz, her birim kendi içinde birbirleriyle bağıntılıdır. Bu birimler tek başına bir anlam ifade etmez diğer birimlerle anlam kazanır.⁽⁴⁾

Yapısalcılıkta eleştirmen, metne tarafsız yaklaşır, kişisel fikirlerini metne katmadan ve kendi kurduğu modelle karşılaştırarak metni incelemeye çalışır. İlk

- 1- CANPOLAT, Hülya, (2006), Sa'dî'nin Gülistân Ön Sözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi, Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, İzmir.
- 2- UÇAN EKE, Nagehan, (2011), Nâ'îlî'nin "Âfitâb" Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , S.30, ss.179-200, Konya.
- 3- PIAGET, Jean, (1999), Yapısalcılık, çev. Ayşe Şirin Okyayuz Yener, Doruk Yay., Ankara.
- 4- MORAN, Berna, (1999), Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İletişim Yay. İstanbul.

olarak eleştirmen, metni bölümlere ayırır. Bu bölümler; anlambilimi, sözdizimi, söyleniş biçimi olarak üçe ayrılır. Bu inceleme sonucunda eleştirmen metnin kendine has yönlerini bulup değerlendirir.⁽¹⁾ Metnin görüneninin altında, derinde yatan kurallarının ve yasalarının oluşturduğu yapıyı ortaya koymaya çalışır. Ayrıca yapısalcı yöntem, yapıyı oluşturan birimlerin tek başına anlam taşımadığını, yapı içinde birbirleriyle olan bağıntılarla anlam kazandığını savunur. Yapısalcı bir bakış açısıyla bir metin incelenirken; metnin oluşumunu, içerdiği öğelerin tarihçesini ya da bütünü tanımlamak yerine, o metnin etkin öğelerini bulup uydukları anlatımsal sözdizimi kurallarını, gösterdikleri bileşim çizelgesini, yapısal özelliklerini ve bu yapısal düzenin anlama katkısını belirlemeye çalışır.⁽²⁾

1. Cem Sultan'ın Gazeli, Gazelinin Günümüz Türkçesine Çevirisi ve Şerhi

1.1. Gazelin Transkripsiyonu

Gazel⁽³⁾

Ol dem kanî ki Ka^cbe-yi kûyun mekân idi

Ârâm-gâhı gönlümün ol âsitân idi

Ol dem kanî ki merkebi baht-ı sitâremün

Hayl-i semend-i vaslun ile hem-inân idi

-
- 1- ERDEM, Mehmet Dursun, (2003), "Dilbilimsel Eleştiri", Hece Eleştiri Özel Sayısı, Hece Yay., Mayıs-Haziran-Temmuz, Özel Sayı: 6, Ankara.
 - 2- BAYRAV, Süheyla, (1998), Yapısal Dilbilim, Multilingual Yay., İstanbul.
 - 3- Bu gazel Fahir İZ'in Eski Türk Edebiyatında Nazım adlı kitabının 1. Cildinin 190. Sayfasından alınmıştır.

Ol dem kanî ki sâye-i perr-i hümâ gibi
Zıll-ı zalîli gerd-i rehün sâye-bân idi

Ol dem kanî ki sebzelerin tâze tutmaga
Ol gül-sitâna yaşlarum âb-ı revân idi

Ol dem kanî ki murg-ı dile âsitânım
Her gûşe-i müşerrefi bir âşiyân idi

Ol dem kanî ki sahn-ı sarây-ı sūrûruna
Her dem kavâfil-i dil ü cân mihmân idi

Ol dem kanî ki mesken idi işiğün Cem'e
Hayfâ ki geçdi bilmedük ol hoş zamân idi

1.2. Gazelinin Günümüz Türkçesine Çevirisi ve Şerhi

1. Ol dem kanî ki Ka'be-yi kûyun mekân idi
Ârâm-gâhı gönlümün ol âsitân idi

“Hani o zaman ki ikamet yeri köyün Kâbe'si idi. Dinlenme yeri gönlümün o eşiği idi.”

Şair, hem vatanının hem de daha önce ziyaret edip artık esaret hayatından dolayı ziyaret edemediği Kâbe'ye, feryat ve sitemle şöyle başlar: Hani o zaman ki ikamet yeri köyün Kâbe'si idi. Dinlenme yeri gönlümün o eşiği idi. Divan şiirinde, sevgilinin evinin bulunduğu mahalle, Kâbe'nin bulunduğu topraklara; sevgilinin evi, kapısı veya kapısının eşiği ise Kâbe'ye benzetildiği görülmektedir. Kâbe'nin sevgilinin bulunduğu yere benzetilmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bu sebepler; Kâbe'nin kutsal

olması, gayri Müslimlerin Kâbe'ye girememesi, Kâbe'nin etrafının güvenli bir sığınak olması, Kabe'nin temiz olması, meleklerin Kâbe'de bulunması ve daima Kâbe'yi tavaf etmeleridir. İşte bu yüzden divan şairi Kâbe'yi sevgilinin evi gibi görmüştür.

Şair burada kutsal toprakları yâd edip onlara özlem duyduğunu dile getirirken bir yandan da özlemini çektiği memleketine kavuşma sevdasında ne kadar samimi ve içten olduğunu gösterir.

Şair, bu beyitte açık istiare, tenasüp ve nidâ sanatlarını kullanmıştır. İlk olarak şair beyite "ol dem kanî" diye bir sitem dolu seslenişle başlayarak nidâ sanatını kullanmıştır. Daha sonra şair, özlemini duyduğu vatan topraklarına sevgisini dile getirmek için vatan topraklarını Kabe'ye benzetmiş ve benzetme öğelerinden sadece benzeyeni kullanarak açık istiare sanatına beyitte yer vermiştir. Beyitin ikinci mısrasında, sevgilisinin bulunduğu yerin tasvirine devam eden şair, bu kez de eskiden ikamet ettiği yeri yani sılayı gönlünün eşiğine benzetmiş ve açık istiare sanatını kullanmaya devam etmiştir. Ayrıca şair; kûy, ârâm-gâh, mekân ve âsitân gibi ikamete ait kelimeleri bir arada kullanarak tenasüp sanatına da yer vermiştir.

2. Ol dem kanî ki merkebi baht-ı sitâremün

Hayl-i semend-i vaslun ile hem-inân idi

"Hani o zaman ki bahtımın ve yıldızımın merkebi, sana kavuşmaya koşan güzel ve çevik at sürüsü ile aynı dizginde idi."

Bu beyitte şair, nidâ sanatını ilk beyitte olduğu gibi kullanmayı sürdürür. İlk beyitte sevdasını çektiği yerin tasvirini yaptıktan sonra şair, ikinci beyitte harekete geçmek ister. Bu isteğini de talihini vuslat ateşiyle yanan güzel ve çevik at sürüsü ile aynı dizgine koyarak gerçekleştirmeye çalışır.

Bu beyitte de "merkeb-i baht u sitâre" ve "hayl-i semend-i vaslun" gibi benzetme öğelerinden sadece benzeyenler kullanılarak açık istiareye yer verilmiştir. Şair bunların yanısıra; hayl, semend, merkeb gibi yolculuğa ait terimleri birlikte kullanarak tenasüp sanatını kullanmıştır.

3. Ol dem kanî ki sâye-i perr-i hümâ gibi

Zıll-ı zalîli gerd-i rehün sâye-bân idi

“Hani o zaman ki yolunun tozuna sahip çıkan kişi Hüma kuşunun kanatlarının himayesindeymiş gibi himayeci idi.”

Üçüncü beyitte sevgiliye doğru yol almaya başlayan şair sevgilinin yolunu tasvire başlar. Burada şair sevgilisinin yolunu koruyan askerlerin vermiş oldukları rahatlık hissiyatının Hüma kuşunun korumasına benzetir.

Hüma kuşu divan edebiyatında en çok kullanılan figürlerden biri olmuştur. Hüma kuşunun bu kadar çok kullanılmasının sebebi onun özelliğidir. Hüma kuşu Türk halk edebiyatındaki inanışa göre; cennette yaşar, çok yükseklerde uçtuğu için Tanrı'ya gidip gelen bir kuş özelliğini taşır. Bunun yanısıra Hüma kuşu erişilemeyecek yüksekliklerin sembolüdür. Divan şiirinde mitolojik kuşlar arasında en çok söz edilen kuş türü Hüma kuşudur. Ayrıca şair Hüma kuşunun kanatlarının himayesi derken bu tamlamayı Hüma kuşunun gölgesinin üstüne düştüğü kişinin padişah olacağı inancı olduğu için bu inanca beyitte telmih yapılmaktadır. Böylece şair, “ol dem kanî” diyerek, babası döneminde sultan olma hayalleri kurduğunu bu beyitte açıkça gözler önüne serer.

Şair, “Hüma'nın kanatlarının gölgesi gibi” diyerek teşbih sanatına yer vermiştir. Zıll, zalîl, sâye gibi himaye ile ilgili terimleri bir arada kullanarak tenasüp yapmıştır. Tabi şair bu beyite de her beyitte yaptığı gibi nidâ sanatıyla giriş yapmıştır.

4. Ol dem kanî ki sebzelerin tâze tutmağa

Ol gül-sitâna yaşlarum âb-ı revân idi

“Hani o zaman ki gözyaşlarım gül bahçesindeki çimenlikleri taze tutmak için dökülen akarsu idi.”

Şair dördüncü beyite, nidâ sanatıyla giriş yaptıktan sonra şiirine çektiği ayrılık acısını ve vatanından ayrılmamak için göstermiş olduğu çabaları “ Ol dem kanî ki sebzelerin tâze tutmaga Ol gül-sitâna yaşlarum âb-ı revân idi” diyerek anlatmaya çalışır.

Şair, burada gül bahçesini göz yaşlarıyla suladığını söyleyerek mübalağalı bir anlatıma yer vermiştir. Ayrıca şair, gülbahçesine ait kelimeleri bir arada kullanarak, gül, bahçe, çimenlik ve sulamak gibi kelimelerle tenasüp sanatına yer vermiştir.

5. Ol dem kanî ki murg-ı dile âsitânum

Her gûşe-i müşerrefi bir âşiyân idi

“Hani o zaman ki dergâhımın gönül kuşuna her şereflenmiş köşe bir yuva idi.”

Beşinci beyitte şair, diğer beyitlerde olduğu gibi nidâ sanatıyla giriş yaptıktan sonra artık sevgilisinin kuyuna ulaşır ve tekrar eskiden birlikte bulunduğu yeri tasvire başlar. Şair, “Ol dem kanî ki murg-ı dile âsitânum Her gûşe-i müşerrefi bir âşiyân idi” diyerek eskiden dergahının kuşu olan sevgilisinin aynı dergahta buldukları zaman içerisinde her şereflenmiş köşenin onun yuvası olduğunu söyler.

Beyitte nidâ sanatından sonra benzetme öğelerinden, benzeyene yervererek açık istiare, kuşa dair özellikleri murg, gûşe, âşiyân gibi kelimeleri de bir arada kullanarak tenasüp sanatına yer vermiştir. Ayrıca şair, her şereflenmiş köşe derken kutsal toprakların peygamber efendimizle şerefendirilme özelliğine telmih yaparak kendi sevgilisine de aynı özelliği atf etmiştir.

6. Ol dem kanî ki sahn-ı sarây-ı süruruna

Her dem kavâfil-i dil ü cân mihmân idi

“Hani o zaman ki sevinç sarayının avlusuna her zaman gönül ve can kabileleri misafir idi.”

Altıncı beyitte, yine nidâ’dan sonra şair, Kabe’nin hac kabileleri tarafından tavaf edilme anını tasvir etmiştir. Şair, Kabe’nin avlusunu sevinç sarayına, Kabe’nin avlusunu dolduranları da gönül ve can kabilelerine benzeterek açık istiare yapmıştır. Burada “sevinç sarayının avlusu” derken Osmanlı’nın başkenti olan Der-saadeti, “gönül ve can kabileleri misafir idi” derken ise Der-saadete misafir olan kişileri kast etmiştir.

7. Ol dem kanî ki mesken idi işiğün Cem'e

Hayfâ ki geçdi bilmedük ol hoş zamân idi

“Hani o zaman ki işiğün Cem'e mesken idi. Yazık ki! Geçdi, bilmedik, o hoş zaman idi.”

Makta beyitte şair, son nidâsını tekrar ettikten sonra artık pişmanlığını dile getirmeye başlamıştır. Şair, işiğün Cem'e mesken idi derken Kabe'nin geceleri sönmeyen işiğünün şairi aydınlattığını ve ona mesken olduğunu dile getirmektedir. Şairin son mısrası geçip giden güzel günlerin değerini bilemediği için hayıflanışını, özlemine ve pişmanlığını anlatmaktadır. Burada şair hem Kabe'ye hem de vatanına duyduğu muhabbetin derecesini ifade etmeye çalışmaktadır.

2. Gazelin Yapısalılık Yönünden İncelenmesi

2.1. Nazım Şekli: Gazel

Türk edebiyatında gazeller 4-15 beyit arasında yazılmıştır. Kesin bir kural olmamakla birlikte gazeller genellikle 5, 7, 9, 11 gibi tek sayılı beyitlerle yazılmışlardır. Nâ'îlî'nin bu gazeline, Klâsik Türk şiirinde özellikle başvurulan bir çağrışım ögesi olan rediften de faydalanılmıştır. Nâ'îlî'nin “âfitâb” redifli bu gazeli 7 beyitten meydana gelmektedir. Nâ'îlî'nin 390 gazelinin 49'u 7 beyit olarak söylenmiştir. Bu sayı da bize Nâ'îlî'nin 7 beyitlik gazellerinin genel toplam içerisinde üçüncü sırayı aldığını göstermektedir.

2.2. Gazelin Ses İncelemesi

2.2.1. Vezin

Gazel aruzun mef'ûlü / fâ'îlâtü / mefâ'îlü / fâ'îlün kalıbıyla yazılmıştır. Vezin 8 uzun ve 6 kısa heceden oluştuğu için açık ve kapalı heceler bakımından hemen hemen eşittir. Bu da şiirde aruz kusurlarından med, imale, zihaf gibi kullanımların çokça kullanılmasını engeller. Cem Sultan, bu dengeli vezin kullanımını tüm şiirinde sadece 10 imale ve 6 vasl

yaparak taçlandırmıştır. İmalelerin üçü ikinci beyitte, biri üçüncü beyitte, ikisi beşinci beyitte, ikisi altıncı beyitte ve ikisi yedinci beyitedir. Şiirde aruz özelliklerinden biri de vasıllardır. Çünkü şair, aruz gereği kapalı heceleri açmak için vasıllara çokça başvurmuştur. Şair, ikinci, dördüncü, beşinci ve yedinci beyitlerde vasıllar yapmıştır.

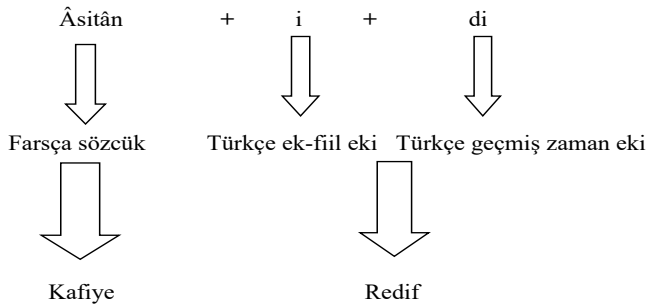
Gazel içindeki imale ve vasılların dağılımını aşağıdaki tablo ile şöyle gösterebiliriz:

Beyitler	1	2	3	4	5	6	7
İmaleler	-	3	1	-	2	2	2
Vasıllar	1	1	-	1	1	-	2

Tabloda görüldüğü üzere ikinci, beşinci ve yedinci beyitlerde aruz özellikleri bakımından bir yoğunluk söz konusudur. Birinci ve dördüncü beyitlerde imale yoktur. Üçüncü ve altıncı beyitlerde de vasıl yoktur. En çok dikkatimizi çeken özelliklerden bir diğeri de hiçbir beyitte med ve zihafın kullanılmamış olmasıdır.

2.2.2. Kafiye ve Redif

Gazelin tüm beyitleri uyak ve redif bağlamında uyum içerisindedir. Gazelin kafiyesi yedi sözcük üzerine oturtularak yapılmıştır. Bunlar, Âsitân , °inân, Sâye-bân, Revân, Mihmân, Âşiyân, Zamân kelimeleridir. Bu kelimelerin ikisi Arapça, beşi Farsçadır. Arapça kafiyeler ikinci ve yedinci beyitlerdedir. Bunu şu şekilde formülize edebiliriz:

2.2.3. Ünlü ve Ünsüzler

Gazelin ses özelliği incelendiğinde ince ünlülerin kalın ünlülerden, yumuşak ünsüzlerinde sert ünsüzlerden daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bunları bir tabloya aşağıdaki şekilde dökümleriz:

Beyitler	1	2	3	4	5	6	7	Toplam
Yumuşak ünsüzler	19	25	25	27	23	21	23	163
Sert ünsüzler	8	10	7	8	10	9	12	64
İnce ünlüler	14	18	19	13	13	17	20	114
Kalın ünlüler	13	9	9	14	14	11	8	73

Gazeli ses özelliklerinin niteliği yönünde incelediğimizde tabloda da görüldüğü gibi ünlü ve ünlüler arasındaki uyum gazelin anlam örgüsüyle uyumlu olduğunu görmekteyiz. Gazelin tamamına yumuşak ünsüzler ve ince ünlüler hakimdir.

Gazelde kullanılan ses özellikleriyle konu arasında sıkı bir bağ vardır. Çünkü Cem Sultan burada pişmanlıklarından ve özlemlerinden bahsetmektedir. Tabi doğal olarak insan pişmanlıklarından ve özlemlerinden bahsederken bağıra bağıra değil mahzun, mağrur ve kendi kendisiyle konuşan birinin tavrı içindedir. Bu yüzden şairin burada kelimelerin ses değerlerinin anlama uygun olarak kullandığı görülür. Şair, ağızdan çıkarken çok ses çıkaracak olan sert ünsüzlerle, kalın ünlüleri değil; ağızdan çıkarken sesinin ton değeri düşük olan ve kendi kendisiyle konuşuyormuşçasına sessizliği ima eden yumuşak ünsüzlerle, ince ünlüleri gazelinde tercih etmiştir.

2.3. Gazelin Sözdizimi İncelemesi

2.3.1. Kelime Çeşitleri ve Yapıları

Gazelde kullanılan kelimelerin kökenleri incelendiğinde Farsça kelimelerin Arapça ve Türkçe kelimelerden daha çok olduğu görülmektedir. Hatta Farsça kelimeleri o kadar çok ki Arapça ve Türkçe kelimelerin toplamından fazladır. Bu da şairin Farsçaya hakimiyetini ve Farsçada şiir yazma isteğini gösterir. Şiirde Farsça kelime sayısı 43

iken Arapça kelime sayısı 17, şaşırtıcı bir şekilde Türkçe kelime sayısı da 17'dir. Şair, Farsça ve Arapça kelimeleri kullanırken bu dillerde ender kullanılan kelimeleri değil sık kullanılan kelimeleri kullanarak gazelde akıcılığı sağlamıştır. Şair gazelde o kadar Türkçe kelimelere az yer vermiştir ki gazelde geçen Türkçe "ol" işaret sıfatını kaldırdığımızda geriye sadece 8 tane Türkçe kelime kalmaktadır.

Şairin kullanmış olduğu üslubu ise şu şekilde tabloya dökebiliriz:

Beyitler	Beyitin içeriği	Temel kavram	Kavranmın göstergesi olan sözcük	Cümle türü
1	Hani o zaman ki ikamet yeri köyün Kâbe'si idi. Dinlenme yeri gönlümün o eşiği idi.	Geçmişe özlem ve tahayyül	mekân idi / âsitân idi	Ki'li birleşik cümle
2	Hani o zaman ki bahtımın ve yıldızımın merkebi, sana kavuşmaya koşan güzel ve çevik at sürüsü ile aynı dizginde idi.	Kavuşma arzusu ve geçmişe özlem	hem-inân idi / vaslun	Ki'li birleşik cümle
3	Ol dem kanî ki sâye-i perr-i hümâ gibi Zill-ı zalîli gerd-i rehün sâye-bân idi	Güven, itimat ve geçmişe özlem	Hümâ / sâye-bân idi	Ki'li birleşik cümle
4	Hani o zaman ki gözyaşlarım gül bahçesindeki çimenlikleri taze tutmak için dökülen akarsu idi.	Gayret ve hüzn	tâze tutmaga / yaşlarum	Ki'li birleşik cümle
5	Hani o zaman ki dergâhımın gönül kuşuna her şereflenmiş köşe bir yuva idi.	Kutsanîyet ve yuvaya özlem	müşerrefi / âşiyân idi	Ki'li birleşik cümle
6	Hani o zaman ki sevinç sarayının avlusuna her zaman gönül ve can kâfileleri misafir idi.	Vatana duyulan özlem ve geçmişe yad etme	dil ü cân / mihmân idi	Ki'li birleşik cümle
7	Hani o zaman ki ışığın Cem'e mesken idi. Yazık ki! Geçdi, bilmedik, o hoş zaman idi.	Pişmanlık ve kadir kıymet bilmezlik	Hayfâ / bilmedük	Ki'li birleşik cümle

Tabloda da görüldüğü gibi gazeldeki duygu ve düşünceler belirli bir sıraya göre verilmiştir. Köyünü Kabe'ye benzeterek gazele başlayan şair, gazelini çaresiz ve umutsuz şekilde neticelendirir.

2.3.2. Tamlama Çeşitleri ve Yapıları

Gazeldeki son beyitin dışındaki beyitler Farsça tamlamalarla doludur. Şair, tüm beyitlere “ Ol dem kanî” bir giriş yaparak anlattıklarını konuşma havası içerisinde vermiştir. Böylece şair farsça tamlamaların ağırlıkta olduğu ve ağır bir dilden oluşan gazelini konuşma havasına bürüyerek okuyucuyla samimi bir bağ kurmayı amaçlamıştır.

2.3.3. Cümle Çeşitleri ve Yapıları

Gazeldeki beyitlerin tamamında yapı bakımından ki'li birleşik cümle çeşitlerine yer verilmiştir. Bunun yanında yüklemi açısından değerlendirildiğinde de beyitlerin tamamı isim cümlelerinden oluşmaktadır.

2.4. Gazelin Anlam İncelemesi

Gazelde her beyitte farklı bir konudan bahsediliyor gibi görünse de tüm beyitler tek bir konu etrafında toplanmıştır. Bu konu sıla özlemi ve sevdasıdır. Gazel ayrıca ahenk açısından da yek ahenktir. Bu ahenk her beyit başında tekrar edilen “ol dem kanî” ve her beyitin sonunda tekrar edilen “idi” redifiyle sağlanmıştır. Redifler ek-fiilin üçüncü tekil şahıs eki olan “idi” ekiyle yapılmıştır. Böylece anlatılanların şairin başından geçtiği izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır.

Cem Sultan diğer Osmanlı şair sultanlardan farklı olarak hacca gitmiş ve hacca dair bazı unsurları şiirlerinde güçlü bir şekilde kullanmıştır. Bu unsurlar Cem'in şiirlerindeki beyitlerde bazen gerçek bazen de mecaz anlamlarıyla

kullanılmıştır. Cem Sultan “ol dem kanî” adlı gazelinde geçmişe duyduğu büyük özlemi dile getirmektedir. Şairin bazı benzetmeleri kullanırken hacca ve Kabe’ye dair ayrıntılara yer vermesi onun kutsal toprakları ziyaret ederek hacı olmasından dolayıdır. Şair tüm beyitlerde kendi vatan toprağına olan sevdasını ve özlemini işlemiştir.

SONUÇ

Cem Sultan’ın “ol dem kani” adlı gazelinde ruh dünyasını, dünyaya bakışını, yaşadığı dönemi ve kendi yaşamını okuyucuya tasvir eder. Gazelin kelime kadrosu, vezni, teması ve ses özellikleri anlatılmak istenen konuyla tamamen bir uyum içerisindedir. Cem Sultan’ın geçirmiş olduğu çalkantılı hayatın izlerini ele aldığımız bu gazelin her kelimesinde gözlemleyebilmek mümkündür. Cem Sultan’ın hac farizasını yerine getirmiş olması şiirlerinde kutsal topraklara dair ayrıntılara yer vermesini sağlamıştır

Gazelin yapısalılık yöntemiyle ele alınması, şairin sadece açık olarak ifade ettiği anlamı değil; ima ettiği veya kapalı olarak okuyucuya vermek istediği mesajı anlamayı sağlamaktadır. Yapısalılık yöntemine bağlı olarak gazelde; cümle türleri, kelimelerin kökeni, kullanılan kelimelerin ses özellikleri kavramsal anlamda açıklanmış, bunun yanında tablolarla da sayısal verilere yer verilmiştir. Sonuç olarak divan edebiyatı dönemine ait şiirlere yapısalılık yöntemiyle yaklaşılması, günümüzde yapılacak olan çalışmalarda divan edebiyatının manevi ve kavramsal çerçevesini anlamak açısından bizlere doğru ve tutarlı bir yol sunacaktır.

KAYNAKÇA

- BAYRAV, Süheyla, (1998), Yapısal Dilbilim, Multilingual Yay., İstanbul.
- BAYSUN, M. Cavit (1946), Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.
- CANPOLAT, Hülya, (2006), Sa'dî'nin Gülistân Ön Sözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi, Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, İzmir.
- ERDEM, Mehmet Dursun, (2003), "Dilbilimsel Eleştiri", Hece Eleştiri Özel Sayısı, Hece Yay., Mayıs-Haziran-Temmuz, Özel Sayı: 6, Ankara.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1951), Sultan Cem, İstanbul, Latifi, Tezkire, 1314.
- ERSOYLU, Halil (1989), Cem Sultan'ın Türkçe Divân'ı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları/543.
- MORAN, Berna, (1999), Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İletişim Yay. İstanbul.
- PIAGET, Jean, (1999), Yapısalcılık, çev. Ayşe Şirin Okyayuz Yener, Doruk Yay., Ankara.
- Türkiye Diyanet Vakfı, (1993), İslam Ansiklopedisi, İSAM, 7.Cilt, ss. 283, İstanbul.
- UÇAN EKE, Nagehan, (2011), Nâ'îlî'nin "Âfitâb" Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , S.30, ss.179-200, Konya.

شرح الغزل المسمى أول دم قاني لجيم سلطان وتدقيقه من حيث البنيوية

المستخلص:

وهو أحد شعراء الديوان في القرن الخامس عشر وأحد أمراء محمد الفاتح، سيتم في هذا البحث دراسة أسلوب التعليق الكلاسيكي ثم تدقيقه من منظور البنيوية. إن دراسة أدب الديوان بأساليب اليوم ستسهل فهم القيم الثقافية لتلك الفترة وقصائد تلك الفترة. وفي هذا السياق، عندما نتفحص غزل جيم سلطان، من المهم أن نكشف عن مزاج الشاعر وروحانيته والأحكام القيمة للمجتمع الذي يعيش فيه. والغرض من دراسة الغزل بالمنهج البنيوي هو الكشف عن الانسجام بين البنية اللفظية التي اختارها الشاعر والفنون الأدبية والشكل والوزن والتكرار الصوتي وموضوع الغزل. في الجزء الأول من دراستنا لأبيات غزل جم سلطان المسمى «أول دم قاني»، وشرح الأبيات، وترجمتها إلى اللغة التركيبية اللغوية الحالية؛ وفي الجزء الثاني، سيتم دراسة الغزل بالتفصيل من حيث البنيوية.

الكلمات المفتاحية: جيم سلطان، البنيوية، الغزل، الشرح، أدب الديوان.

